

εἶναι ὁ θεῖος κόσμος (ὁ τρίτος οὐρανός, ὅπου φθάνει ἡ ἔκστασις καὶ ἀναπαργή τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ)· ἐπακολουθεῖ, ὑπ' ἐκείνου περιεχόμενος, ὁ ἀόρατος κόσμος τῶν Ἀγγέλων (ὁ συνήθως λεγόμενος οὐρανός)· τέλος δ' ἔρχεται ὁ ὄρατος κόσμος μετὰ τῆς γῆς. Ἡ γῆ μετὰ τῶν στοιχείων καὶ δημιουργημάτων αὐτῆς εἶναι ἔκκρισις τῶν ἀοράτων ἀστέρων καὶ ἔχει κύρια συστατικὰ μέρη τὸ θεῖον, τὸ ἄλας καὶ τὸν ὑδράργυρον¹. Πανταχοῦ τελεῖται ἀνάπτυξις ἐκ τῶν ἔνδον πρὸς τὰ ἔξω· ἐκ τῆς ἀγγελικῆς φύσεως προέρχεται ἡ ἀστρική, ἐκ δὲ ταύτης ὁ ὄρατος καὶ ἀπτὸς κόσμος ὡς πηξίς τις τῶν οὐρανίων στοιχείων, ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἀστρικῆς οὐσίας.

3. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ γινῶσις. Ὡς κέντρον τοῦ ὄρατοῦ κόσμου ἴσταται ὁ ἄνθρωπος², συνεστῶς ἐκ τριῶν μερῶν, τουτέστι α) ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ζώδους σώματος, ὅπερ κατάγεται ἐκ τῆς ὕλης· β) ἐκ τοῦ ἐν τῷ σώματι ἐνοικοῦντος ἀστρικοῦ πνεύματος, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ στερεώματος³· καὶ γ) ἐκ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς, ἥτις φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν θεῖαν εἰκόνα καὶ εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κυρίως ἄνθρωπος. Τὸ μὲν σῶμα εἶναι τὸ ἀπάνθισμα ἢ ἐκχύλισμα πάντων τῶν ὑλικῶν στοιχείων, ἢ «πέμπτη οὐσία», ἢ περίληψις πασῶν τῶν ὄρατῶν οὐσιῶν, ὧν ἔχει χρεῖαν πρὸς διατήρησιν⁴. Τὸ δὲ πνεῦμα, εἰ καὶ ἐπιζῆ εἰς τὸ

1. Vom Ort der Welt 13.

2. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τι τυχαῖον, ἀλλ' ἀναγκαῖον, ἀπαύγασμα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ. Ἡ δημιουργικὴ τοῦ θεοῦ δύναμις ἀπεκαλύφθη ἐν τῷ κόσμῳ, ὅστις πάλιν ἔχει τὴν ἑαυτοῦ τελείωσιν· ὡς τελείωσις δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος ἐμελλε νὰ ἔχη πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἐν τῷ θεῷ. Καὶ εἶναι μὲν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ περιορισμένος, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν σάρκα· ὁ ἀληθὴς ὅμως ἄνθρωπος δὲν εἶναι τὸ σῶμα καὶ τὸ ὄργανον, ἀλλὰ τὸ βλέπον καὶ γινῶσκον διὰ τοῦ ὄργάνου. (Nosce te ipsum 2, 6. 1, 7. 15).

3. Τὸ σῶμα εἶναι ὡς ἔκκριμα τοῦ πνεύματος, ὡς πεπηγὼς καπνὸς αὐτοῦ (Der güld. Griff. 1. 15).

4. Τὸ σῶμα ἡμῶν χρῆζει τῶν ὄρατῶν οὐσιῶν, ἵνα διατηρηθῇ καὶ προσέτι λάβῃ αἰσθησιν αὐτῶν.

σῶμα, ὅμως εἶναι παροδικὸν καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸν «ἀστέρα». Ὑπομιμνήσκει τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγγελικὴν φύσιν, διότι ἀστρική εἶναι ἡ φύσις τῶν Ἀγγέλων· τρέφεται δ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἥτις τροφή εἶναι ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ γίνεται διὰ τοῦ λογικοῦ τῆ βοήθεια τῶν ἀστέρων. Τέλος ἡ ψυχὴ, ἡ πνοὴ τῆς ζωῆς (*spiraculum vitae*), ἐνεφυσήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει χρεῖαν θείας τροφῆς, τῆς μυσταγωγίας. Ἐκ τοιούτων μερῶν συνιστάμενος ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ τε ὄρατοῦ καὶ τοῦ ἀόρατου κόσμου, εἶναι ὁ μικρόκοσμος¹.

Ἀκόλουθος πρὸς τὰ εἰρημένα εἶναι ἡ γνωσιολογία. Ὁ ἀνθρώπος παραπλησίως πρὸς τὰ τρία αὐτοῦ συστατικὰ μέρη (σῶμα, πνεῦμα καὶ ψυχὴν) ἔχει τρεῖς γνωστικὰς δυνάμεις, τὴν αἰσθησίν, δηλονότι καὶ τὸν λόγον (λογικόν, *Verstand*) καὶ τὸν νοῦν (*Verstand*). Ἐκ τούτων ἡ μὲν αἰσθησις ἀνήκει εἰς τὸ ζωῶδες σῶμα, ὁ δὲ λόγος εἰς τὸ ἀστρικὸν πνεῦμα, ὁ δὲ νοῦς εἰς τὴν ἀόρατον ψυχὴν. Οὗτοι εἶναι οἱ τρεῖς ὀφθαλμοὶ οἱ τῷ ἀνθρώπῳ δεδομένοι πρὸς γνῶσιν. Λί αἰσθήσεις, αἵτινες ἀπασαι ὡς ἐνότης καλοῦνται φαντασία, ἀφορῶσιν εἰς τὰ αἰσθητά· ὁ δὲ λόγος, ἐμπεριέχων τὴν φαντασίαν, ἀφορᾷ εἰς πᾶσαν κατὰ φύσιν τέχνην καὶ ἐπιστήμην· τέλος δὲ ὁ νοῦς, ὁ κύριος «σπινθήρ» (*Flückerl*) τῆς ψυχῆς, τείνει εἰς τὸ ἀόρατον καὶ θεῖον². «Ὅθεν διακρίνεται διττὴ σοφία, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ (θεία)· ἐκείνη μὲν λέγεται φιλοσοφία, αὕτη δὲ θεολογία³.

Δοθέντος ὅτι ὑπάρχει διττὴ σοφία, διττὴ γνῶσις, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ, ὁ Βαίγγελος ἀσχολεῖται πρῶτον περὶ τὴν φυσικὴν γνῶσιν καὶ προθυμεῖται (ἐν πᾶσί που τοῖς συγγράμμασι)

¹. Der güld Griff. 1. 6 ἐξ. 11. 15.

². Τὸ σῶμα, ἡ σὰρξ, συνίσταται, ὡς εἴρηται, ἐκ πάντων τῶν στοιχείων, ἐκ πάντων τῶν εἰδῶν τῶν πραγμάτων· διὸ καὶ αἰσθάνεται πάντα ταῦτα. Τὸ δὲ πνεῦμα εἶναι ἀστρικῆς οὐσίας καὶ ὡς τοιοῦτον ἐνέχει πάσας τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὅσας θὰ μάθωμεν. Τέλος δὲ ἡ ψυχὴ, ἐκ τοῦ Θεοῦ καταγομένη, δύναται μόνη αὐτὴ νὰ μάθῃ τὸν θεόν. (*Nosce te ipsum* 1, 3. 17).

³. Αὐτ. 6-8.

νά δείξη ὅτι αὕτη δὲν πηγάζει ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου· τὸ ἀντικείμενον χρησιμεύει κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι διεγείρει τὸ ὑποκείμενον εἰς γνωστικὴν ἐνέργειαν ¹. Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον ἐνεποίει τὴν γνῶσιν, ἔπρεπε νὰ εἶχον πάντες τοῦ αὐτοῦ πράγματος ὁμοίαν γνῶσιν καὶ νὰ ἔκρινον αὐτὸ καθ' ὅμοιον τρόπον. Ὅπερ ὅμως δὲν συμβαίνει· ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ ἄνθρωποι περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἔχουσι διάφορον γνώμην καὶ, ἐνῶ ὁ κόσμος εἶναι ὁ αὐτός, αἱ γνῶμαι τῶν ἀνθρώπων παραλλάττουσι, τουτέστιν οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται καὶ νοοῦσι διαφόρως. Ἐντεῦθεν φανερόν ὅτι αἰσθανόμεθα καὶ κρίνομεν τὰ πράγματα οὐχὶ ὅπως ἔχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι ταῦτα ἡμῖν τοιαῦτα, οἷα αἰσθανόμεθα καὶ κρίνομεν. Δὲν λαμβάνομεν δηλαδή τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν γνῶσιν ἐκ τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ τοῦναντίον μεταφέρομεν τὴν ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν σχηματιζομένην αἴσθησιν καὶ γνῶσιν εἰς τὰ ἀντικείμενα, προβάλλομεν ἐκεῖνας εἰς ταῦτα. Τὸ γινώσκον ἄρα ὑποκείμενον ἔχει πρὸς τὰ πράγματα οὐχὶ τινὰ παθητικὴν, ἀλλὰ μόνον ἐνεργητικὴν σχέσιν ². Ὅπως ἡ φυσικὴ καθόλου γένεσις τῶν ὄντων καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀνάπτυξις ἔρχεται οὐχὶ ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρέει ἔσωθεν καὶ οὐχὶ ἔξωθεν. Ἄλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἐπάναγκες, ὅπως πᾶσα γνῶσις ἐνυπάρχη ἤδη ἐξ ὑπαρχῆς ἔνδον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς· εἰ δὲ μή, δὲν θὰ προήρχετο ἔσωθεν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ γνῶσις ἐνυπάρχει ἤδη ἐν ἡμῖν λανθάνουσα, διὰ δὲ τῶν ἀντικειμένων διεγείρεται καὶ προέρχεται εἰς τὴν συνείδησιν ³. Τὰ πράγματα παρέχουσιν ἡμῖν διὰ τῶν θύραθεν ἐρεθισμῶν μόνον ἀμυδρὰν εἰκόνα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Ταύτην δὲ θὰ ἀνεύρωμεν ἡμεῖς δι' ἰδίας ἐρεύνης. Ἡ κρίσις δὲν ἔρχεται ἔξωθεν, ἀλλὰ συντελεῖται ἐν τῷ

¹. Ἐνθ. ἀνωτ. 12. 21.

². Der güldene Griff. 9 ἐξ. 12.

³. Πᾶσα αἴσθησις καὶ κρίσις, πᾶσα γνῶσις καὶ ἀλήθεια λανθάνει ἐν ἡμῖν καὶ ἀφυπνίζεται διὰ τοῦ ἀντικειμένου. (Αὐτ. 15).

κρίνονται· ἡ γνῶσις ὑπάρχει ἐν τῷ γινώσκοντι καὶ οὐχὶ ἐν τῷ γινωσκομένῳ ¹. Ἔχομεν λοιπὸν πρὸς τὰ πράγματα καθ' ὃν τρόπον καὶ πρὸς τὰ βιβλία. Δὲν ἀντλοῦμεν τὴν γνῶσιν ἐκ τῶν βιβλίων, ἀλλ' ἀπλῶς χρησιμοποιοῦμεν αὐτὰ ὡς σημεῖα, ἅτινα διεγείρουν ἡμᾶς καὶ ἄγουσιν εἰς τὴν γνῶσιν. Ἐὰν ἠρυόμεθα τὴν γνῶσιν ἐκ τῶν βιβλίων, ἢ ἀ ἐνορῶμεν ταῦτα πάντες ὁμοίως καὶ δὲν θὰ ἐξηρτᾶτο ἡ κατανόησις αὐτῶν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ γινώσκοντος ².

Κατὰ ταῦτα πᾶσα γνῶσις συντελεῖται ἐν ἡμῖν. Μανθάνειν δὲ σημαίνει γίνεσθαι, ὅ,τι μανθάνομεν. Καὶ ἀφοῦ δυνάμεθα νὰ μάθωμεν πάντα, πρέπει καὶ νὰ δυνάμεθα νὰ γίνωμεν πάντα. Ἀλλὰ ἡ γένεσις προέρχεται, ὡς εἴρηται, ἔσθλην, ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῶν ὑπάρξεως, κατ' ἀκολουθίαν εἴμεθα (λεληθότως) ἐξ ὑπαρχῆς πᾶν ὅ,τι ἢ μάθωμεν, τουτέστι πάντα ³· εἴμεθα πάντα ⁴. Ὅ,τι δὲ φέρομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸν κόσμον καὶ εἴμεθα πάντα, ἐννοοῦμεν εὐκόλως ἐνθυμούμενοι ὅτι τὰ πράγματα εἶναι κατ' οὐσίαν ἄυλα, ἀφοῦ εἶναι ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος· ὡς τοιαῦτα δὲ ὑπάρχουσι καὶ ἐν ἡμῖν ⁵.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς φυσικῆς γνώσεως. Ἡ δὲ ὑπὲρ φύσιν γνῶσις συντελεῖται κατὰ διάφορον τρόπον. Ὅ,τι ὀφθαλμὸς, δι' οὗ ἔρχεται ἡ τοιαύτη γνῶσις, εἶναι, ὡς εἴρηται, ὁ νοῦς, ὁ

¹. Nosce te ipsum 12. «Judicium est in iudicante et non in iudicato ; cognitio est in cognoscente et non in cognito».

². Der güldene Griff. 9. 15.

³. Ἐν τῇ θεωρίᾳ, καθ' ἣν φέρομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὅλον τὸν κόσμον, ἀκολουθεῖ ὁ Βατῆλος τῷ Παρακέλσῳ.

⁴. Οὕτω τὸ στερέωμα ὑπάρχει ὅλως ἔξω τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅλως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τὸν κόσμον, διότι εἴμεθα ὁ κόσμος· «δύνασαι νὰ μάθῃς ἀστρονομίαν, φιλοσοφίαν, ἀλχυμείαν, μαγείαν, τέχνας καὶ τὰ τοιαῦτα, διότι εἶσαι ταῦτα πάντα ἐξ ἀρχῆς (originaliter)» (Stud. univ. 1. Nosce te ipsum 1, 12).

⁵. Τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀστρικὸν πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν συλλαμβάνουσιν, ὅπερ δὲν ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς· ἀρκεῖ νὰ διεγερθῶσιν ὑπὸ τῶν ἔξω οἰκείων πραγμάτων. (Der güldene Griff. 1. 15). Ἡ γνῶσις δηλαδή γίνεται «διὰ τοῦ ὁμοίου».

«σπινθήρ») τῆς ψυχῆς, ἔχει δὲ ἀντικείμενον τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ θεῖον. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ γνῶσις δὲν ῥέει ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὸν ὀφθαλμόν ¹. Τὸ γινῶσκον ὑποκείμενον (ἀκριβέστερον εἰπεῖν ὁ νοῦς) ἔχει πρὸς τὸ ἀντικείμενον (τὸ θεῖον) σχέσιν παθητικὴν καὶ δύναται νὰ λάβῃ τὴν ὑπὲρ φύσιν γνῶσιν μόνον ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς παθητικῆς θέσεως. Ἐνῶ δηλαδή ἡ φυσικὴ γνῶσις παράγεται διὰ τοῦ ὑποκειμένου (τοῦ λόγου) μόνον, ἡ ὑπερφυσικὴ τελεῖται διὰ τοῦ ἀντικειμένου (τοῦ θείου) μόνον, ἄνευ συνεργίας τοῦ ὑποκειμένου. Τὴν ὑπὲρ φύσιν γνῶσιν ποιεῖ τὸ ἀντικείμενον, τουτέστιν ὁ θεὸς καὶ λόγος αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς οὐδὲν ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἡρεμεῖ καὶ εἶναι οἶονεὶ νεκρός ².

Εἰ καὶ ἐκπηγάζει ἡ ὑπὲρ φύσιν γνῶσις ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ὅμως δὲν ἔρχεται ἔξωθεν εἰς ἡμᾶς· διότι τὸ πνεῦμα καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν. Ὁ θεὸς ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ μυχῶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ (τῷ νῶ). Εἶναι αὐτὸς ὁ ὀφθαλμὸς καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω πως ἡ γνῶσις αὕτη ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν, ἐκ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν θείου πνεύματος, πλὴν ὅτι γίνεται κατὰ τρόπον ἄλλον ἢ ἐπὶ τῆς φυσικῆς γνώσεως ³. Καὶ ἐνταῦθα δηλαδή (ἐπὶ τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως) τὴν γνῶσιν ἀντλοῦμεν ἔσωθεν, ἀφοῦ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἔχομεν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Ἀντλοῦμεν δ' ὅμως αὐτὴν διακείμενοι οὐχὶ ἐνεργητικῶς (ὡς ἐπὶ τῆς φυσικῆς γνώσεως), ἀλλὰ παθητικῶς· διότι ὁ ἐν ἡμῖν θεὸς εἶναι τό τε ἀντικείμενον (τὸ γινωσκόμενον, τὸ ὀρώμενον) καὶ τὸ ὑποκείμενον (τὸ γινῶσκον, τὸ ὀρῶν) ἢ, ἄλλως εἰπεῖν,

1. Ἐν μὲν τῇ φυσικῇ γνώσει ὁ λόγος (τὸ λογικόν) εἶναι ὁ γινώσκων, ὁ σχηματίζων τὴν γνῶσιν καὶ προβάλλων αὐτὴν εἰς τὰ ἀντικείμενα. Ἐν δὲ τῇ ὑπερφυσικῇ τὴν γνῶσιν ποιεῖ τὸ ἀντικείμενον (ὁ θεὸς) καὶ προβάλλει αὐτὴν εἰς τὸ ὑποκείμενον (τὸν νοῦν).

2. Ἐνθ. ἀνωτ. 6. 12.

3. Αὐτ. 12, 13.

εἶναι τό τε ἀντικείμενον καὶ ὁ ὀφθαλμός, δι' οὗ τοῦτο ὁράται ¹. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐνέργεια τῆς γνώσεως ἀνήκει ὅλη εἰς αὐτὸν τὸν θεόν· κυρίως καὶ ἀκριβῶς εἰπεῖν δὲν γινώσκομεν ἡμεῖς τὸν θεόν, ἀλλ' ὁ θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐν ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν. «Ὁ θεός, λέγει, βλέπει καὶ γινώσκει ἑαυτὸν ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ διὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς δι' εὐπειθοῦς παιδίου καὶ ὄργανου αὐτοῦ. Ὁ θεὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ὀφθαλμός, τὸ φῶς καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ἡμέτερος ὀφθαλμὸς εἶναι ὀφθαλμὸς τοῦ θεοῦ καὶ βλέπει ὅ,τι θέλει ὁ θεός, οὐχὶ ὅ,τι θέλομεν ἡμεῖς. Ὡπως τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι ὄργανα τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ὁ ἐστώτερος ἄνθρωπος μετὰ τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων αὐτοῦ ὑπάρχει ὄργανον τοῦ θεοῦ» ².

Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι, ὅπως ἡ φυσικὴ γνῶσις, οὕτω καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ δὲν ἀντλεῖται ἐκ βιβλίων ἢ ἐκ τῆς Βίβλου, ὡς ἐδόξαζον οἱ «θεολόγοι τοῦ γράμματος». Ἡ ἀγία Γραφή χρησιμεύει μόνον, ὅπως ἀφυπνίζη τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον πνεῦμα καὶ ζωογονῇ τὴν ἐν ἡμῖν ἐνυπάρχουσαν ἀληθῆ γνῶσιν ³.

4. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. Ἦς γενικὰς ταύτας μυστικὰς ἀρχὰς ἐφαρμόζει ὁ Βαγγέλος πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐννοίας τῆς ἀπολυτρόσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀγιότητος. Ἐνταῦθα ἀποκλίνει ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου ⁴ ἀποφαινόμενος ὅτι πρὸς τὴν ἀπολύτρωσιν σπουδαιότητα

¹. Ἡ γνῶσις ῥέει (fluit) ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (θεοῦ) ὡς εἰς καθαρὸν καὶ κενὸν ὀφθαλμὸν (τὸν νοῦν). (Nose te ipsum 1, 13. 2, 6).

². Der güldone Griff. 12, 13. 25. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εἶναι τρόπον τινὰ φορεὺς τοῦ θεοῦ, τὸ πεδίον, ἐν ᾧ ὁ θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν. Ἡ προκειμένη θεωρία δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τοὺς νεωτέρους· καὶ ἄκων δὲ τις ἐνταῦθα ἀναμνησκεται τοῦ Ἰγέλου.

³. Ἐνθ. ἀνωτ. 14.15.

⁴. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, ὡς εἶδομεν, δύο χωριστὰ πράγματα. Διότι ἡ μὲν δικαιοσύνη εἶναι ἐξωτερικὴ ἀπόδοσις τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἐξηρητημένη ἐκ τῆς πίστεως· ἡ δὲ ἀγιότης, ἐπακολουθοῦσα εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνόησις.

ἔχει μάλιστα ἢ ἐν ἡμῖν ἐνοίκησις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Δὲν ἀρκεῖ, λέγει, ἢ ἐξωτερικὴ ἀπόδοσις τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ γίνωμεν οὐσιωδῶς (οὐχὶ μόνον κατὰ χάριν) τέκνα τοῦ θεοῦ· τοιαῦτα δὲ γινόμεθα διὰ τῆς ἀναγεννήσεως, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς σῶματι καὶ πνεύματι ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν ¹. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀναγεννήσεως πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀπαρνηθῇ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βούλησιν καὶ νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν θεῖαν· διότι ὅ,τι προέρχεται ἐκ τῆς βουλήσεως ἐκείνης, εἶναι ἁμαρτία. Θὰ καταλίπη λοιπὸν τὴν ἰδίαν βούλησιν καὶ ἐν ἀληθινῇ πραότητι θὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν θεόν· θὰ ἀποστῇ ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῆς οἰκείας νεκρώσεως θὰ ἔλθῃ εἰς τὸν Χριστὸν ὡς εἰς ἐνδόμυχον βυθόν, ὅπου μόνον ἐκεῖνος θὰ ἐνεργῇ. Ὅφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐξωτερικὴν αἴσθησιν καὶ τὴν φαντασίαν καὶ νὰ χωρήσῃ εἰς τὸ ἐνδότατον βάθος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· ἐκεῖ δ' ἐν λήθῃ καὶ ἀταραξίᾳ θὰ ἀναμένῃ τὸν θεόν. Ἐνὶ λόγῳ «πρέπει νὰ νεκρωθῇ, ἵνα γίνῃ ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἄνθρωπος» ².

Ἐπὶ τῆς ἀταραξίας καὶ ἀπαθείας ἀναφύεται ἡ πίστις καὶ διὰ ταύτης γεννᾶται ἡ δικαίωσις. Τότε δὴ ὁ Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰσέρχεται εἰς ἡμᾶς καὶ καθίσταται κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν βίου. Εἰσερχόμενος δ' εἰς ἡμᾶς ἐνεργεῖ τὴν δικαιοῦσαν πίστιν. Κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐννοίαν ἡ πίστις εἶναι ἢ ἐν ἡμῖν κρατοῦσα ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ἢ σὰρξ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ³. Ὡστε ἡ ὅλη ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι παντελῶς ἔργον τοῦ θεοῦ· ἡμεῖς διακείμεθα κατ' αὐτὴν μόνον παθητικῶς. Ἡ νέα γέννησις, λέγει, καὶ ἡ πίστις δὲν ἀπόκεινται εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν βούλησιν,

τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἐνοικήσεως προέρχονται τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Ἐκ τούτων ἡ δικαίωσις ἐξήρето ἐμφαντικώτερον ὡς τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἀπολυτρώσεως.

¹. Βεβαίως τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο πρὸς σωτηρίαν καὶ χάριν ἡμῶν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν προσαπαιτεῖται ὅπως καὶ ἡμεῖς ζῶμεν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν. (Αὐτ. 1, 12 ἐξ. 3, 37).

². Αὐτ. 8. 14. Vom Ort der Welt. 17 ἐξ.

³. Vom wahren Christent. 1. 5.

ἀλλ' εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν· ἡ ἀναγέννησις εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ τελούμενον ἐν τῷ ἡρεμοῦντι ἀνθρώπῳ. Ὁ Θεὸς δὲν θέλει ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἄνθρωπος πάλιν οὐδὲν δύναται ἄνευ τοῦ Θεοῦ· ἀμφότεροι εἶναι ἀπαραίτητοι, ὁ Θεὸς ἐνεργῶν καὶ ὁ ἄνθρωπος πάσχων. Οὕτως ἀναγεννώμενος ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ ἐν τῷ Χριστῷ ἀγαθὰ ἔργα. Ταῦτα δ' ὅμως ἀνήκουσιν κατ' ἀκρίβειαν οὐχὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν ἐν αὐτῷ οἰκοῦντα Χριστόν, διότι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἡρεμίᾳ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ χρησιμεύει μόνον ὡς ὄργανον τῆς Θείας ἐνεργείας. Πᾶν ἄρα ἀγαθόν, ὑπὸ τοῦ ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου τελούμενον, πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν Χριστόν ¹.

Ἡ ὅλη ἀναγέννησις σκοπεῖ ὅπως τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Θεῖαν εἰκόνα, τὴν ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ἐκπεσοῦσαν, ἀποκαταστήσῃ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον ἀναζωογονήσῃ. Τοῦτο γίνεται, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐπανέλθῃ εἰς τὸ βάθος ἡμῶν καὶ ἐκεῖ ἐνεργῇ· τότε ἡ Θεία εἰκὼν ἀποκαθίσταται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἀνάγεται πάλιν εἰς τὴν ὑπὲρ φύσιν γνῶσιν καὶ γίνεται ἰκανὸς εἰς ἀσκησιν τοῦ ἀγαθοῦ ². Ἀλλ' εἰ καὶ ἀποκαθίσταται διὰ τῆς ἀναγεννήσεως ἡ Θεία εἰκὼν, ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, ὅμως παραμένει εἰσέτι καὶ ὁ παλαιὸς Ἀδάμ, ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος, ὁ ῥέπων εἰς τὸ κακόν. Διὸ καὶ ὁ ἀναγεννηθεὶς ἄνθρωπος εἶναι μὲν ἐλεύθερος ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐχὶ ἀνεπίδεκτος αὐτῆς· καὶ ἂν μὴ διαπράττῃ τὴν ἁμαρτίαν, ὅμως ἔχει αὐτὴν ὡς φέρων ἐν ἑαυτῷ τὸν παλαιὸν (ἁμαρτωλὸν) Ἀδάμ ³. Ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ πιστὸς χριστιανὸς δὲν ἁμαρτάνει, ἐννοοῦμεν ὅτι δὲν ἁμαρτάνει ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, οὐχὶ ὁ ἐξωτερικὸς· ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος εἶναι προσιτὸς εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ ἀναγεννωμένου ἀνθρώπου νὰ ἀντιστῇ κατὰ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, νὰ νεκρώσῃ τὴν σάρκα καὶ καταστήσῃ ἀδρανῆ τὸν παλαιὸν Ἀδάμ ⁴.

¹. Αὐτ. 2, 3. Vom Ort der Welt 28.

². Der güldene Griff. 19. 20. 23.

³. Vom wahren Christ, 3, 36. 2, 25.

⁴. Αὐτ. 3 48. Der güldene Griff. 15. 17.

‘Ο αναγεννηθεὶς ἄνθρωπος ἔχει δύο σώματα, ἕνθεν μὲν τὸ ἐσωτερικόν, τὸ ἅγιον καὶ οὐράνιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἕνθεν δὲ τὸ ἐξωτερικόν, τὸ ἁμαρτωλὸν σῶμα τοῦ Ἀδάμ. Κατὰ δὲ τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν τὸ ἐξωτερικόν τοῦτο θὰ ἐκπέσῃ καὶ θὰ ὑπολειφθῆ μόνον τὸ ἐσωτερικόν σῶμα ¹.

5. Ἐπισκόπησις. Ἡ ἀνασκόπησις τῶν εἰρημένων δεικνύει εὐκόλως τὴν θέσιν τοῦ Βαϊγέλου ἐν τῇ μυστικῇ θεωρίᾳ καὶ τὴν εἰς ταύτην προσενεχθεῖσαν ὑπηρεσίαν. Τὴν μυστικὴν, δηλαδή, θεωρίαν, μονομερῶς περὶ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν καὶ ζωὴν ἀσχολουμένην καὶ διὰ τοῦτο κινδυνεύουσαν νὰ ἐξαντληθῆ εἰς γενικὰς τινὰς ἀποφάνσεις, ἀνεζωπύρησεν ὁ φιλόσοφος οὗτος προσλαβὼν νέα στοιχεῖα καὶ ἐπιτηδείως συναρμόσας θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ στοιχεῖα τῶν παλαιότερων μυστικῶν μετὰ τῶν περὶ φύσεως φιλοσοφημάτων τοῦ Παρακέλσου. Τὴν δὲ πολλαπλῆν τῶν προγενεστέρων ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς γινομένη, ὡς εἶδομεν, συχνὴ μνεῖα ἄλλων τε πολλῶν καὶ δὴ καὶ τοῦ Ταυρήλλου, τοῦ Oslander, τοῦ Schwencckfeld ², τοῦ Λουθήρου, μάλιστα δὲ καὶ κατ’ ἐξοχὴν τοῦ Παρακέλσου. Συνῆψε λοιπὸν πρὸς ἀλλήλας τὴν μυστικὴν θεωρίαν καὶ τὴν περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφίαν. Αὗται δ’ ἐν πολλοῖς συνέπιπτον εἰς τὸ αὐτὸ συμφωνοῦσαι καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν γνωσιολογικὴν ἀρχὴν· διότι ἀμφότεραι ἦσαν θεοσοφικαί, θεωροῦσαι τὴν φύσιν ὡς ἀίδιον ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ, ἀμφότεραι δὲ πάλιν ἔθετον ὁμοίαν ἀρχὴν γνώσεως, θεωροῦσαι τὸν ἄνθρωπον ὡς κέντρον τοῦ ὄρατοῦ κόσμου, ὡς μικρόκοσμον. Οὕτω διδάσκει ὁ Βαῖγελος ὅτι πάντα ἤρτηνται ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ· τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ περιέχει πάντα, οὐρανὸν καὶ ἄδην, ἀγγέλους καὶ δαίμονας, δικαίους καὶ ἁμαρτωλούς. Διὰ δὲ τῆς δημιουργίας, ἥτις εἶναι ἐπακολούθημα οὐχὶ ἀδυναμίας, ἀλλὰ τῆς ἀγαθότητος

1. Ἐνθ. ἀνωτ. 9, 97. Vom Ort der Welt 14. 16. 22—26.

2. Ἰσχυρὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Σεβαστιανοῦ Franck, ὃν ὁμῶς παρασιωπᾶ, ἴσως διὰ τοῦτο, ὅτι ἕνεκα τῶν ὑπερβολῶν ἐθεωρεῖτο ἐκεῖνος ὡς μὴ χριστιανὸς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦτο ἀπεχθές.

τοῦ Θεοῦ, προῆλθον τρεῖς κόσμοι, ὁ Θεὸς δηλονότι καὶ ὁ ἀόρατος καὶ ὁ ὄρατός, ὧν πάντων σύνοψις τις καὶ περίληψις εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Οὗτος σύγκειται ἐκ σώματος καὶ πνεύματος καὶ ψυχῆς, δι' ὧν μερῶν συγγενεῦει πρὸς τοὺς τρεῖς κόσμους καὶ δύναται νὰ γινώσκῃ αὐτούς. Διὰ μὲν τοῦ σώματος (αἰσθησεως) γινώσκει τὸν ὄρατὸν κόσμον (τὰ αἰσθητά), διὰ δὲ τοῦ πνεύματος (λόγου) τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας (τὰ πνευματικά, νοητά), διὰ δὲ τοῦ νοῦ (Θεοῦ «σπινθηρος» τῆς ψυχῆς) τὸν Θεόν. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸν ὅλον κόσμον καὶ δύναται νὰ μάθῃ πάντα. (Οὕτω πως ἡ γνῶσις τελεῖται κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμοιότητος (αὐτὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου γινώσκεται)).

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι πᾶσα γνῶσις θεωρεῖται ὡς γινόμενη ἐνδον. Διότι οὐδὲν εἶναι ἐν τῷ μεγάλῳ κόσμῳ, ἕπερ δὲν ὑπάρχει ἤδη ἐν τῷ μικρῷ, τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ ὑποκείμενον παράγει αὐτὸ τὴν γνῶσιν, δι' ἰδίας ἐνεργείας, ἐνῶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου λαμβάνει ἀπλῶς παρόρμησιν, ὥστε νὰ ἀγάγῃ εἰς τὴν συνείδησιν τὴν λανθάνουσαν καὶ δυνάμει ἐν ἑαυτῷ ὑπάρχουσαν γνῶσιν. Καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ ὑπὲρ φύσιν γνῶσις, ἡ πηγάζουσα ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἔρχεται οὐχ ἤττον ἔσωθεν. Διότι ὁ Θεός (τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως) ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ μυχῷ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τῷ νῷ. Ὁ Θεός ἐνυπάρχει ἐν ἡμῖν καὶ γινώσκει ἑαυτὸν δι' ἡμῶν. Τὰ πάντα ἤρτηνται ἐκ τοῦ Θεοῦ· κατοπτρίζουσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ ἀποσκίασμα αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως· ἡ αἰσθησις φωτίζεται ὑπὸ τῆς φαντασίας, ἡ φαντασία πάλιν φωτίζεται ὑπὸ τοῦ λόγου, ὁ δὲ λόγος ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ οὗτος τέλος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ¹.

Ὡσαύτως εἶναι σημειώδης ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἐλευθέρα ἡμῶν βούλησις, ἀναφερομένη εἰς τὰ αἰσθητά καὶ συναπτομένη πρὸς αὐτά, ὑπόκειται εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Μόνον ὅταν ὑποταχθῇ εἰς τὴν θεῖαν βούλησιν, τουτέστιν ἀπολέσῃ τὴν αὐτοτέλειαν, καθίσταται ἀναμάρτητος. Τέλος ῥητέον ὅτι ὁ Βαίγγελος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι μυ-

¹. Der güld. Griff. 8. Nosee te ipsuin 1. 10.

στικοί, ἀποκρούει τὴν πίστιν εἰς τὸ γράμμα καὶ προσδοκᾷ τὴν σωτηρίαν ἐκ τῆς εἰσόδου καὶ ἐνοικήσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν. Δὲν ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἡ πίστις· οὐχὶ δι' ἀλλοτρίας ὑπηρεσίας οὐδὲ δι' ἔργου οἰουδήποτε ἄλλου τινὸς εἶναι δυνατὴ ἡ δικαίωσις καὶ μακαριότης. Μόνον ὅταν καταλίπωμεν τὴν φιλαυτίαν καὶ νεκρώσωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, γινόμεθα τέκνα τοῦ θεοῦ, ἀναγεννώμεθα καὶ σωζόμεθα.

Ἐντεῦθεν καθίσταται εὐνόητον ὅτι ὁ Βαΐγγελος οὐ μόνον ἀνεζωπύρησε τὴν τότε ἀτονουσαν μυστικὴν θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρῶς προήγαγεν αὐτὴν δι' ἀξιολόγων διδαγμάτων, ἅτινα ἐπέδρασαν ἐπὶ τοὺς μετέπειτα ¹ καὶ μάλιστα ἐπὶ μεγάλους Γερμανοὺς φιλοσόφους, ἔμελλον δὲ κατὰ τινὰ τρόπον νὰ ἀναφανῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσιν ὑπ' αὐτῶν ². Οὐ μικρὸν δ' ἐπέδρασεν εὐθύς ἐπὶ τὸν Βόημον ³.

3. ΒΟΗΜΟΣ (BOEME)

1. Βίος καὶ συγγραφή. Ὁ Ἰάκωβος Βόημος (Jacob Böhme ἢ Böhm), ἐγεννήθη τῷ 1575 ἐν τῷ παρὰ τὸ Görlitz χωρίῳ Altseidenberg, ἐκ γονέων ἀπλῶν καὶ ἀπόρων ἀγροτῶν. Παῖς ὢν ἀσθενικὸς ἔμαθε τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐν τῷ χωρίῳ του καὶ ἔβροσκε τὰ ζῶα· εἶτα ἐπέμφθη εἰς τὴν κώμην Seidenberg, ἵνα μάθῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὑποδηματοποιοῦ ⁴. Συμπληρώσας μετὰ

1. Αἱ θεωρίαι τοῦ Βαΐγελου ἐπήγειραν μετ' ὀλίγον σφοδρὰς θεολογικὰς ἔριδας καὶ ἔσχον εὐρείαν διάδοσιν. Ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ γνωριμώτεροι εἶναι ὁ Ἡσαΐας Stiefel (ἀποθ. τῷ 1627) καὶ ὁ ἀνεψιὸς Ἰεζεκιὴλ Meth (ἀποθ. τῷ 1640).

2. Ὁ Βαΐγγελος προωδοποίησεν ἐν πολλοῖς ἄλλους τε καὶ τὸν Λεϊβνίτιον, Κάντιον, Ἐγκελιν.

3. Περὶ τοῦ Weigel ἰδὲ Israel A., Val. Weigels Leben und Schriften. 1888.—Längin H., Grundlinien der Erkenntnislehre V. Weig. 1933.—Zeller W., Die Schriften V. Weig. Berl. 1940 (Histor. Studien H 370).

4. Εἰ καὶ μὴ ἔτυχε, παῖς ὢν ὁ Βόημος, συστηματικῆς παιδείσεως, ὅμως ὕστερον ἀνεστράφη μετὰ πολλῶν λογίων ἀνδρῶν καὶ δι' ἰδίας μελέτης καὶ σπουδῆς προσεκτῆσατο πολλὰς γνώσεις.

τρία ἔτη τὴν μαθητείαν ἐτρέπη, ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν, εἰς ἀποδημίαν, ἐν ἧ πολλὰς ἐπορίσατο γνώσεις· διεξῆλθε πολλὰ δογματικὰ βιβλία καὶ ἔμαθε τὰ δόγματα τοῦ Παρακέλσου καὶ τοῦ Κουζανοῦ, ἔτι δὲ τὰ τοῦ Schwenckfeld καὶ τοῦ Βαϊγέλου καὶ ἄλλων μυστικῶν· ὡς εὐσεβῆς δὲ χριστιανὸς εἶχεν ἤδη οἰκειωθῆ πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου¹. Ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἀποδημίας τῷ 1594 ἔλαβεν ἐν Görlitz τῷ 1599 τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐνταῦθα ἤλθεν εἰς γάμον, ἐξ οὗ ἐκτῆσατο ἕξ τέκνα, καὶ ἐθεράπευε τὴν τέχνην αὐτοῦ ζῶν ἡρεμον καὶ εὐσεβῆ βίον. Ἦτο ἔμπεφορημένος παιδικοῦ θαυμασμοῦ διὰ τὰ μύρια τοῦ κόσμου φαινόμενα· μετὰ περιστῆς εὐλαβείας ἴστατο ὁ μετριοφρονέστατος ὑποδηματοποιὸς πρὸ τῶν συγχρόνων ζητημάτων· συνησθάνετο ἑαυτὸν ὡς ἀπλοῦν ὄργανον ἀκαταλήπτου τινὸς βουλήσεως καὶ ἐπίστευεν ὅτι τὰ ἴδια αὐτοῦ διανοήματα ἤρχοντο ἔξωθεν. Φύσις εὐαίσθητος καὶ εὐφαντασίωτος καὶ πρὸς τὴν μυστικοπάθειαν ἐπιρρεπῆς προέβαλλε τὰ προϊόντα τῆς ζωηρᾶς φαντασίας εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ ἐθεώρει ὡς φαινόμενα ἀντικειμενικά². Ὑπὸ πολλῶν κατετρύχετο ἀμφιβολιῶν καὶ εἶχε περιέλθει εἰς ὀξεῖαν ἐσωτερικὴν πάλην, ὅτε αἴφνης ἐπέλαμψεν αὐτῷ φῶς καὶ «ἐπεφάνη ἡ ζωὴ ἐν μέσῳ τοῦ θανάτου». Συνέβη δηλαδὴ αὐτῷ κατὰ τινὰ ἡμέραν τοῦ ἔτους 1600 νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα εἰς κασσιτέρινον σκεῦος, ἐν τῷ ἡλιακῷ φωτὶ ἀκτινοβολοῦν· τότε περιῆλθεν εἰς θεσπεσίαν θυμικὴν κατάστασιν καὶ ἐπίστευσεν ὅτι εὔρε τὸ ζητού-

1. "Ὅπως ἂν ἔχη, ὁ Βόημος ἐστερεῖτο ἐγκυκλίου καὶ συστηματικῆς παιδείσεως. "Ὅσα δὲ ὕστερον ἔμαθε, ὠφείλε μάλιστα εἰς τὴν ἰδίαν φιλοπονίαν, τὴν παρατήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως.

2. Λέγει ὅτι παιδιόθεν ἤξιούτο παραδόξων φωτισμῶν καὶ ὄραμάτων. "Ὅτε μικρὸς βοσκὸς ἐφύλαττεν ἐν ὄρει τὰ ζῶα, εἶδεν ἐν θάμνῳ δοχεῖον πλήρες λάμποντος χρυσοῦ. "Ὅτε δ' ἐμαθήτευσεν ὕστερον ἐν ὑποδηματοποιείᾳ, ἄγνωστος προσῆλθεν αὐτῷ καὶ προσαγορεύσας ὀνομαστὶ προεῖπε τὴν μεγάλην τούτου δόξαν καὶ ἅμα τὰ μέλλοντα παθήματα. Διηγεῖτο ὅτι μετὰ μακρὰν προσευχὴν κατέστη περίρρυτος ὑπὸ θείου φωτὸς καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας εὕρισκετο ἐν εὐφροσύνῃ ἐντὸς θείων ὄραμάτων. Ἰλέγετο ὕστερον ὅτι διέβλεπε διὰ τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων καὶ ὅτι κατενδύει τὴν γλῶσσαν τῆς φύσεως.

μενον· συνησθάνθη θαυμαστήν ἐσωτερικὴν ἐνάργειαν, ὥστε ἠδύνατο ἀκωλύτως νὰ διορᾷ τὰς ἐνδοτάτας καὶ πρώτας πάντων τῶν ὄντων ἀρχάς ¹. Ἄλλ' ἐδέησε νὰ παρέλθωσι δώδεκα ὅλα ἔτη, μέχρις οὗ ἀποπειραθῆ νὰ γράψῃ ὅσα ἐνδομύχως συνησθάνετο καὶ διενοεῖτο. Μόλις τῷ 1612 συνετελέσθη τὸ πρῶτον ἔργον, ὅπερ ὑπὸ μὲν τοῦ Βοήμου ὠνομάζετο «Ἡ ἠὼς ἀνατέλλουσα» (Morgenröte im Aufgang), ὑπὸ δὲ τῶν φίλων ἀπλῶς «Ἡὼς» (Aurora), καὶ ἔμελλε νὰ παράσχῃ τῷ συγγραφεῖ πολλὰ πράγματα ². Διότι κυκλούμενον ἐν ἀντιγράφοις περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Γρηγορίου Richter, πρωθιερέως τοῦ Görlitz, ἐμπαθοῦς Λουθηρανοῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐστηλίτευσε τὸν Βόημον ὡς ἐπικίνδυνον αἰρετικὸν καὶ ἤξιωσε τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἐκδίωξιν. Τῷ 1613 ἐκλήθη οὗτος πρὸς ἀπολογία εἰς τὸ Δημαρχεῖον, ἔνθα ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸ χειρόγραφον καὶ νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι οὐδὲν τοῦ λοιποῦ θὰ γράψῃ. Καὶ ἐτήρησε μὲν τὴν ὑπόσχεσιν ἐπὶ πέντε ἔτη, ἀλλ' εἶτα παροργιζόμενος ὑπὸ τοῦ πρωθιερέως καὶ παρακινούμενος ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων φίλων ³ ἀνέλαβε τὴν γραφίδα καὶ συνέγραψε πολλὰ ἔργα. Εἰς τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν προσηλώθη καταλιπὼν τὸ ἐπάγγελμα καὶ συντηρούμενος ὑπὸ τῶν φίλων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου τοῦ 1624 προσεκλήθη εἰς Δρέσδην, ἔνθα παρέμεινε δύο μῆνας φιλοξενούμενος ὑπὸ τοῦ αὐλικοῦ ἱατροῦ Hinkelmann καὶ τυγχάνων

¹. Ὁ φίλος καὶ βιογράφος τοῦ Βοήμου Frankenberg διηγεῖται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐκ τῆς θέας τοῦ δοχείου ἐκείνου «εἰσεχώρησεν εἰς τὸν ἐσώτατον βυθὸν καὶ τὸ κέντρον τῆς ἀπολύτου φύσεως». Αὐτὸς δὲ ὁ Βόημος λέγει (ἐν τῇ Aurora, 19) ὅτι τότε «τὸ πνεῦμά μου μετὰ σκληροῦς ἀγῶνας εἰσεχώρησε μέχρι τῆς ἐνδοτάτης γεννήσεως τῆς θεότητος καὶ ἐγένετο ἀσμένως δεκτόν, ὡς ὁ μνηστήρ ὑποδέχεται καὶ περιβάλλει τὴν φίλην μνηστήν».

². Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη περιληπτικῶς μὲν τῷ 1634, πλήρες δὲ τῷ 1656 ἐν Ἀμστελοδάμῳ. Ἐξεδόθη δὲ καὶ ὕστερον (τῷ 1925) ὑπὸ Alfr. Wiesenhütter.

³. Αἱ συχναὶ σφοδραὶ ἐπιθέσεις ἐπέσπασαν τὴν προσοχὴν πολλῶν ἐπὶ τὸν φιλοσοφοῦντα ὑποδηματοποιὸν καὶ προσεπόρισαν αὐτῷ πολυπληθεῖς φίλους, οἵτινες παρώρων, ὅπως μὴ κρατήσῃ κεκρυμμένον τὸ δοθὲν τάλαντον καὶ πείθεται τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ τοῖς ἀνθρώποις.

φιλόφρονος ὑποδοχῆς παρὰ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ ἄλλων ἐξόχων προσώπων. Ἐπανελθὼν εἰς Gierlitz ἀπεσύρθη εἰς κτῆμα φίλου εὐπατρίδου, ἵνα μακρὰν τοῦ θορύβου καὶ τῶν ἐπιθέσεων συνεχίσῃ τὴν συγγραφὴν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀσθενήσας βαρέως ἐπέστρεψεν οἴκαδε καὶ ἠρέμα ἀπέθανε τῇ 17 Νοεμβρίου 1624¹.

Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου συγγραφικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνδρὸς ὑπῆρξε γόνιμος καὶ πλουσία εἰς μικρὰ καὶ μεγάλα ἔργα. Τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι τὰ βιβλία «Περὶ τῶν τριῶν ἀρχῶν τῆς Θείας οὐσίας»², «Περὶ τῆς τριπλῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου»³, «Ἑσσαράκοντα ζητήματα περὶ τῆς ψυχῆς, ἢτοι ἡ ἀληθοῦς ψυχολογία»⁴, «Δύο ἀπολογίαι κατὰ τοῦ B. Tilke»⁵, «Περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ πάντων τῶν ὄντων»⁶, «Μέγα μυστήριον, τουτέστιν ἐξήγησις τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Μωϋσέως»⁷, «Ὁδὸς πρὸς τὸν Χριστόν»⁸, ἣν ἐπιγραφὴν εἶχε βιβλίον περιλαμβάνον τρεῖς μικρὰς συγγραφάς, «Περὶ ἀληθοῦς μετανοίας», «Περὶ ἀληθοῦς ἠρεμίας», «Περὶ ὑπεραισθητῆς ζωῆς» καὶ «Πικτεῖς»⁹. Τὰ ἔργα τοῦ «τευτονικοῦ φιλοσόφου» ἀνετυπώθησαν πολλάκις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἀφοῦ ὑπέδειξαν τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἄνδρες ἐπιφανεῖς, οἷοι ὁ Schellig, ὁ Bauder, ὁ Ἔγκελος καὶ ἄλλοι¹⁰.

¹. Ὁ βιογράφος διηγεῖται ὅτι ὁ Βόημος κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16 Νοεμβρίου ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε τερπνὴν μουσικὴν καὶ παρήγγειλε νὰ ἀνοίξωσι τὴν θύραν, ἵνα ἀκούῃ εὐκρινέστερον. Κατὰ δὲ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἀπεχαιρέτισε τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, ἠυλόγησεν αὐτοὺς καὶ εἶπε: «Nun μεταβαίνω εἰς τὸν Παράδεισον».

². De tribus principiis, 1619.

³. De triplici vita hominis, 1620.

⁴. Vierzig Fragen von der Seele oder psychologia vera, 1620.

⁵. Zwei Apologien wider P. Tilke, 1624.

⁶. De signatura rerum, 1622.

⁷. Mysterium magnum, 1623.

⁸. Weg zu Christus, 1623.

⁹. (Clavis (= κλεις τῶν ἀπορρήτων), 1624.

¹⁰. Τὰ ἔργα τοῦ Βόημου ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον (εἰ καὶ ἀτελεῖς) ὑπὸ τοῦ Gichtel τῷ 1682 ἐν 10 τόμοις. Ἐπηκολούθησαν ἄλλαι τε ἐκδόσεις καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Schiobler (1831-1847) ἐν 7 τόμοις. Καὶ ὕστερον δ' ἐπανεξεδόθησαν

Πλὴν ὅμως ἡ παρακολούθησις ἐκείνων εἶναι δυσχερής, οὐ μόνον διότι ἡ ἐκθεσις ἔχει μυστικὴν καὶ συμβολικὴν περιβολήν¹, ἀλλὰ καὶ κυρίως διότι ἡ γλῶσσα ἦτο εἰσέτι ἀκατέργαστος καὶ ἀνεπιτηδεία εἰς σαφῆ ἐκφρασιν φιλοσοφικῶν διανοημάτων². Ἀλλὰ ὑπὸ τὴν σκοτεινὴν καὶ γριφώδη διατύπωσιν λανθάνουσι πνευματικοὶ ἀδάμαντες. Θέλγει καὶ καταπλήττει ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν θεωριῶν, ὁ πλοῦτος τῶν νοημάτων καὶ ἡ ζωηρότης τοῦ συναισθήματος.

2. Θεολογία (Θεογονία). Ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας ἐγένετο τῷ Βοήμῳ ἡ ἀπορία περὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ πρὸς ἐρμηνείαν αὐτοῦ ἀναγωγὴ πάντων εἰς τὸν θεόν. Ἡ φιλοσοφία, λέγει, ἀσχολεῖται περὶ τὴν θείαν δύναμιν, τὸν θεόν, καὶ ἐρευνᾷ τὸ πῶς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ συνέστησαν ἡ φύσις, οἱ ἀστέρες καὶ τὰ στοιχεῖα, ἔτι δὲ πῶς ἕκαστον πρᾶγμα ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ³. Καθόλου εἰπεῖν ὑποκείμενον ἔχει ἡ φιλοσοφία τὸν θεὸν καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους⁴. Παρίσταται δὲ ὁ θεὸς κατὰ

πολλάκις νεωτέρα ἔκδοσις ἐγένετο τῷ 1942 ἔξ. ἐν Στουτγάρδῃ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Faust εἰς 11 τόμους. Ἐπιτομὴ μετ' εἰσαγωγῆς καὶ ὑπομνημάτων ἐξεδόθη ἐν τρισὶ τόμοις ὑπὸ τοῦ Ἰω. Glaassen (ἐν Στουτγάρδῃ, 1855 ἔξ.). Ἐκλεκτὰ τινὰ ἐκ τῶν ἔργων μετεφράσθησαν εἰς ἄλλας γλώσσας. Οὕτως ὁ St. Martin μετέφρασε : *L'aurore naissante, Les trois principes de l'essence divine, De la triple vie de l'homme* καὶ *Quarante questions sur l'âme*, 1800. Ἀγγλιστὶ μετεφράσθησαν ὑπὸ τοῦ J. Sparrow καὶ J. Ellistone (ἐν Λονδ. 1647–1661) καὶ ὕστερον ὑπ' ἄλλων.

1. Ἴνα ὁ Βόημος ἐκφράσῃ τὸ ἀνέκφραστον, καταφεύγει εἰς παραβολὰς καὶ εἰκόνας· ἀσχάλλει δ' ὅμως ὅτι καὶ αὗται δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν σκέψιν αὐτοῦ.

2. Ῥητέον ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ Βοήμου ἐμφαίνει παράδοξον σύγκρασιν γερμανικῶν καὶ ξένων λέξεων. Ὁ συγγραφεὺς ἐρμηνεύει ἐλληνικὰς καὶ λατινικὰς λέξεις κατ' ἐτυμολογίαν γερμανικὴν καὶ ζητεῖ βαθεῖαν σοφίαν ἐν τοῖς λόγοις τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἣν γινώσκει μόνον ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Λουθήρου.

3. *Auror.* ἀρχ. (ἔκδ. Schibler).

4. Παρὰ τὴν ἀσάφειαν καὶ τὴν μυθολογικὴν χροιάν τῆς ἐκθέσεως, παρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χαρακτηρισμῶν καὶ τὴν ἐν λεπτομερείαις διαφορὰν τῶν συγγραμμάτων διαφαίνεται πανταχοῦ παραμένουσα ἡ αὐτὴ βᾶσις, ἡ θρησκευ-

τὴν ὑπὸ τε ἄλλων καὶ μάλιστα τοῦ Ἰωάννου Σκότου χρησιμοποιοῦ-
θεισαν μέθοδον τῆς ἀποφατικῆς καὶ καταφατικῆς θεολογίας. Ὁ
θεὸς δηλαδὴ ἐν τῇ ἀφανείᾳ καὶ ἀποκρυφότητι αὐτοῦ εἶναι πάντῃ
ἀδιόριστος· δὲν εἶναι οὔτε τοῦτο οὔτε ἐκεῖνο, οὔτε κακὸς οὔτε
ἀγαθός, οὔτε φῶς οὔτε σκότος, οὔτε ἀγάπη οὔτε ὕργη· δὲν
ἔχει ἐν ἑαυτῷ οὐδεμίαν διάκρισιν οὐδ' εἶναι ὅμοιος ἢ παρεμφερῆς
τινί· δὲν ἔχει τόπον, ἐν ᾧ οἰκεῖ· εἶναι ἄνευ φύσεως, καταστάσεως
καὶ διαθέσεως, ἐνὶ λόγῳ τὸ ἀίδιον μηδέν¹. Ὡς τὸ ἀίδιον μηδέν
εἶναι τὸ μέγα μυστήριον (*Mysterium magnum*), ὁ ἀίδιος προ-
πάτωρ καὶ προῦσιος, ἀνάτιος καὶ ἀθεμελίωτος, ἀπερίληπτον
χάος, ἄβυσσος καὶ βυθὸς ἄνευ πυθμένους, ἀοριστία καὶ ἀκαταληψία,
ἐν ᾗ κρατεῖ σιγή καὶ ἀφάνεια· εἶναι ἀίδιος ἡρεμία καὶ σιγή ἄνευ
οὐσίας». Ἐν τῷ βάθει ἐκείνῳ, ὅπου ὁ θεὸς δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλ'
ἀρχέγονος κατάστασις πάντων τῶν ὄντων, οὐδὲν εἶναι φανερῆς
οὐδ' ἑαυτῷ· εἶναι τὸ (δυνάμει) πᾶν καὶ ἅμα τὸ μηδέν· δὲν εἶναι
οὔτε φύσις, οὔτε δημιουργία, διὸ καὶ ὀνομάζεται ἀφυσίωτος καὶ
ἀδημιούργητος².

Ἄλλ' εἰ καὶ χαρακτηρίζεται ὁ θεὸς ὡς ἀόριστος καὶ ἄρρητος,
ἀπονέμεται αὐτῷ ἡ ἀληθῆς ὑπαρξίς, ἡ συναίσθησις καὶ ἐπο-
πτεία ἑαυτοῦ, δι' ἧς δημιουργεῖ καὶ ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν καὶ
τὸν κόσμον. Εἶναι δηλαδὴ ὁ θεὸς ἀίδιος ζωὴ καὶ βούλησις, βού-
λησις καθαρὰ, ἥτις οὐδὲν ἄλλο βούλεται παρὰ ἑαυτήν· εἶναι πείνη

τική. Εἰρήσθω ὅτι ὁ H. Fechor (*J. Böhme sein Leben und seine Schriften*,
Görlitz 453 ἐξ.) διακρίνει ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ φιλοσόφου τούτου τέσσα-
ρας βαθμίδας ἀναπτύξεως. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δηλαδὴ προέχει τὸ ἠθικὸν στοι-
χεῖον («*Aurora*»), ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ φυσικὸν («*De tribus principiis*»,
«*De triplici vita hominis*», «*De incarnatione verbi*»), ἐν δὲ τῇ τρίτῃ τὸ
διαλεκτικὸν («*sex puncta theosophica*», «*Sex puncta mystica*», «*Myste-
rium pansophicum*», «*Theosopia*», «*Zwei Apologien wider B. Tilken*»,
Antistiefelius», «*De signatura rerum*», «*Gnadenwahl*», «*Mysterium ma-
gnum*», «*Weg zu Christus*», τέλος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ βαθμίδι ἐλαττοῦται ἡ πα-
ραγωγικὴ καὶ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ συγγραφέως. («*Tafel der drei prin-
zipien*», «*Clavis*»).

1. *De trib. princ.* 4, 31.

2. *Gnadenwahl* 1, 3. *De elect. grat.* 2, 3. 20. *Myst. magn.* 1, 2.

πρὸς τὸ Ἐγὼ (τὸ Τί), ὁρμὴ τοῦ θείου μηδενὸς εἰς τὸ νὰ συλλάβῃ καὶ παραστήσῃ ἑαυτό. Ἐνῶ δὲ ὁ θεός, τὸ ἀθεμελίωτον ἐκεῖνο τὸ οὐδὲν ἔχον ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἐποπτεύει ἑαυτὸν καὶ ποιεῖ εἰκόνα ἑαυτοῦ, διακρίνεται εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα : «Πατὴρ καθ' ἑαυτὸν εἶναι ἡ βούλησις τοῦ ἀθεμελιώτου· τοῦτο καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἀποκαλύψῃ ἑαυτό. Ὁ πόθος εἶναι τότε ἡ καταληφθεῖσα δύναμις τῆς βουλήσεως ἢ τοῦ πατρός, τουτέστιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἡ καρδιά καὶ ἡ ἔδρα, ἡ πρώτη ἀρχὴ ἐν τῇ βουλήσει. Πρὸς δ' ἔτι ἡ βούλησις ἐξαγγέλλεται διὰ τῆς καταλήψεως, ἡ δ' ἐξοδος τῆς βουλήσεως ἢ γινομένη διὰ τοῦ λόγου ἢ τῆς πνοῆς εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος»¹. Ἡ πρώτη καὶ ἀρχέγονος βούλησις, ἡ ἀκατάληπτος βούλησις τοῦ ἀθεμελιώτου (ὁ θεὸς πατὴρ) γεννᾷ ἐν αἰδίῳ αὐτογεννησίᾳ τὴν καταληπτὴν βούλησιν (τὸν υἱὸν) διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὁ υἱὸς εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς, δι' οὗ ὁ πατὴρ ἐποπτεύει ἑαυτόν, ἡ δ' ἐκπόρευσις τοῦ υἱοῦ ἐκ τοῦ ἀρχέγονου αἰτίου εἶναι τὸ πνεῦμα. Ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ θεὸς καταλαμβάνομενος ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς αὐτογνωσίας ἐποπτεύει ἑαυτόν καὶ οὕτω ποιεῖ ἑαυτόν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, οἶονεὶ μερίζεται εἰς θεωροῦν καὶ θεωρούμενον.

Ἐποκάλυψις τοῦ θεοῦ. Μέχρι τοῦδε εἶναι ὁ θεὸς περιορισμένος ἐν τῇ θείᾳ ἐποπτεῖᾳ ἢ σοφίᾳ· δὲν εἶναι τρία πρόσωπα, ἀλλ' ἀπλῶς τρεῖς πτύξεις ἐν τῇ αἰδίῳ γεννήσει, εἶναι μόνον αἰδῖος ζωὴ

¹. Myst. magn. 7, 6-8. De elect. grat. 1,5 ἐξ. Πβλ. καὶ Gnadenwahl 1,5. «Ἡ πρώτη ἀναρχος καὶ μόνη βούλησις γεννᾷ ἐν ἑαυτῇ καταληπτὴν βούλησιν, ἥτις εἶναι ὁ υἱὸς τῆς ἀθεμελιώτου βουλήσεως· διότι τὸ μηδὲν τείνει πρὸς τὸ Τί... Ἡ δ' ἐξοδος τῆς ἀθεμελιώτου βουλήσεως ἢ γινομένη διὰ τοῦ καταληφθέντος υἱοῦ καλεῖται πνεῦμα. Τὸ δ' ἐξελθὸν εἶναι ἡ ἐπιθυμία, διότι ὁ πατὴρ, υἱὸς καὶ πνεῦμα βλέπει καὶ εὐρίσκει πάντοτε ἑαυτόν καὶ λέγεται σοφία τοῦ θεοῦ». Ἡ σοφία δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς τετάρτη τις ἐνέργεια, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς περίληψις τῶν τριῶν ἄλλων. Ἡ αἰδῖος δηλαδὴ σοφία ἢ ὁ αἰδῖος νοῦς εἶναι τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ θεοῦ· αὐτὸς ὁ θεὸς εἶναι ἡ βούλησις τῆς σοφίας. Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦς ὁ Βόημος ἐποιεῖτο λόγον περὶ τῆς σοφίας πλὴν τοῦ πατρός καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, ἔδωκε λαβὴν εἰς παρανόησιν καὶ κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Richter ὡς παραδεχόμενος ἀντὶ τῆς τριάδος τετράδα.